

Sociálna prevencia

ODBORNÝ ČASOPIS

www.nocka.sk

NÁRODNÉ
OSVETOVÉ
CENTRUM

číslo 1/2022

Občianska komunita ako súčasť sociálnej prevencie

ALBÍN ŠKOVIERA

Pandémia
a seniori

JUDITA STEMPELOVÁ

NEPRIAZNIVÉ ZÁŽITKY V DETSTVE OVPLYVŇUJÚ ZDRAVIE

NATALIA KAŠČÁKOVÁ

Sexting sextortion
Riziká a prevencia

INGRID EMMEROVÁ

Sexbiznis
na Slovensku

BARBORA KUCHÁROVÁ

Aktuálne výzvy slovenského
zákonodarcu pre ochranu práv
rodín a detí v migrácii

RÓBERT DOBROVODSKÝ

Kyberagresia u žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Pre žiakov je internet dvojsečná zbraň. Na jednej strane im môže pomôcť naplniť potreby hľadania vedomostí a komunikácie s ostatnými, na druhej strane prináša aj sériu negatívnych problémov, ako je kybernetická agresia. Kyberagresia predstavuje správanie, ktoré sa odohráva v kyberpriestore a pozostáva z jednorazových alebo príležitostne sa vyskytujúcich incidentov. Agresia prostredníctvom elektronických zariadení môže byť ešte závažnejšia ako agresia tvárou v tvár. Môže sa vyskytnúť kedykoľvek počas dňa a okamžite sa rozšíriť na mnoho ľudí. Keďže sa vyskytuje na diaľku, páchatelia nevidia negatívne účinky agresie na obeť a to následne bráni empatii a podporuje recidívu (Álvarez-García, Dobarro a Núñez, 2015).

Kyberagresia u žiakov má značné množstvo rizikových faktorov, pretože je často motivovaná predsudkami voči konkrétnym odlišnostiam, a to na základe rasy, náboženstva, kultúry (príslušnosť k menšinovej etnickej skupine), pohlavia, vzhľadu, sociálnych podmienok, alebo preto, že má žiak zdravotné postihnutie alebo sa vyznačuje špecifickými vývinovými poruchami učenia a správania. Anonymita, ktorú ponúkajú sociálne médiá ako také, napomáha zastrášaniam, úmyselnému ubližovaniu a urážaniu (nielen) týchto žiakov. Kyberagresia medzi žiakmi je celospoločenský a zároveň aj globálny problém. Ak sa odohráva v „bežnej“ populácii, je pravdepodobné, že rovnako alebo viac sa bude vyskytovať aj u zraniteľných osôb, ako sú žiaci s mentálnym a vývinovým postihnutím, žiaci ohrození sociálnym vylúčením, napríklad žiaci s poruchou autistického spektra, ktorí sú zraniteľnejší a vystavení väčšiemu riziku viktimizácie.

Agresia prostredníctvom elektronických zariadení môže byť ešte závažnejšia ako agresia tvárou v tvár.

Domáce, ako aj zahraničné výskumy zamerané na detekovanie kybernetickej agresie u žiakov s mentálnym postihnutím alebo u žiakov s poruchou autistického spektra (ďalej len PAS) sú obmedzené, prípadne majú isté limity. Tie súvisia jednak s tým, že žiaci s PAS majú ťažkosti v komunikácii a sociálnej interakcii a na základe toho nemusia vedieť rozlíšiť, či situáciu, ktorú prežívajú, možno považovať za kyberagresiu. Na druhej strane majú tendenciu zapájať sa menej do sociálnych interakcií so svojimi rovesníkmi a majú menej priateľov. Ich možné špecifické

ké a opakujúce sa vzorce správania, záujmy a aktivity sa tiež môžu zdať ich rovesníkom otravné alebo nezájemné (Cappadocia, Weiss, Pepler, 2011; Kowalski, Morgan, Drake-Lavelle a Allison, 2016 In Olaya, B. I. et al., 2019). Žiaci s mentálnym postihnutím môžu byť kvôli svojim obmedzeniam v intelektuálnom fungovaní a adaptívnom správaní zraniteľnejší, najmä pre ich nižšiu schopnosť analyzovať sociálne situácie, dôsledky svojich činov a pravdivosť informácií, ktoré kolujú na internete (Christensen, Fraynt, Neece, Baker, 2012; Salmerón, Gómez, Fajardo, 2016; Zikl, Silhankova, & Manenova, 2013 In: Olaya, B. I. et al. 2019). Počas epidémie COVID-19 sa žiaci vzdelávali a komunikovali so svojimi spolužiakmi a učiteľmi doma online, čo kompenzovalo nedostatok vzdelávania a medziľudskej komunikácie spôsobený tým, že nemohli chodiť do školy. Táto istá forma „izolovanosti“ však nepriniesla úľavu žiakom, ktorí z akéhokoľvek dôvodu boli aj pred vypuknutím pandémie COVID-19 zastrášaní, zosmiešňovaní, dokonca šikanovaní. K nim patria aj žiaci so špecifickými edukačnými potrebami.

V predchádzajúcom školskom roku počas vrcholicej druhej vlny pandémie COVID-19 sme realizovali výskum zameraný na zmapovanie kyberagresie u žiakov na druhom stupni základných škôl. Na výskume sa zúčastnilo 4503 žiakov vo veku 8 až 19 rokov. Ukázalo sa, že s kyberagresiou sa v čase vrcholicej 2. vlny pandémie COVID-19 stretlo: 3,6% dysgrafikov; 3,7% dyslektikov; 5,2% dyskalkulíkov; 5,6% žiakov s ADHD; 6,8% žiakov s inými zdravotnými ťažkosťami a 7% žiakov, ktorí mali rôzne problémy v učení.

Prostredníctvom Pearsonovho testu chí-kvadrátu sa podarilo zistiť štatisticky významnú súvislosť medzi jednotlivými prejavmi kyberagresie a skupinami žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ďalej ŠVVP). Ukázalo sa, že žiaci so ŠVVP sa počas online vzdelávania stretli jednorazovo alebo príležitostne s týmito prejavmi kyberagresie: vyhrážanie ubližením na zdraví, zverejnením osobných údajov, fotografií, zvukových nahrávok a videí, ale aj urážaním a posmievaním cez čít, prostredníctvom fotografií, videí, zvuku. Rovnako boli žiaci so ŠVVP vylúčení z kyberpriestoru a v rámci dištančného vzdelávania im ostatní intaktní žiaci vypínali kamery alebo mikrofón alebo si ich odpovede nahrávali s cieľom posmievať sa či nadávať im.

PREVENIA KYBERAGRESIE

Aj na základe uvedeného možno jednoznačne skonštatovať, že kyberagresia predstavuje neprijateľné správanie, za ktoré musia byť dospelí a žiaci zodpovední, preto by školy mali mať jasné a komplexné preventívne aj poradenské postupy zamerané na všetky typy, formy a prejavy agresívneho správania vrátane jeho prejavov v kyberpriestore a zahŕňajúc aj šikanovanie a kyberšikanovanie. Škola je povinná zabezpečiť aj včasný konzistentný zásah a sociálno-emocionálnu podporu obeť a agresorom. Podporný tím na škole môže spolupracovať so žiakmi, s učiteľmi, a rodinami tak, aby zabezpečili, že každé dieťa sa bude cítiť v škole bezpečne. Prevencia agresívneho správania potom môže zvýšiť pocit bezpečia pre všetkých a pomôcť žiakom naučiť sa správať nenásilným spôsobom (Kudlová, K., 2020). Posilnenie školského prostredia o odborníkov v rámci podporného tímu vytvára predpoklad na väčšie možnosti realizácie aktivít v škole, zameraných na širokú prevenciu pred školskou neúspešnosťou, následne aj ťažkosťami v učení a v správaní. Primárne poradenstvo a primárnu prevenciu vzhľadom na riešenie problematiky vnímame ako synonymá, kde významnú úlohu zohrávajú kompetencie podporného tímu, pričom zastávame názor, že na školách, kde

majú podporný tím, je v kompetencii jednotlivých odborníkov vykonávať primárne – predovšetkým informačné poradenstvo/prevenciu súvisiacu aj s kyberagresiou.

Prevenciu kyberagresie možno smerovať do troch fáz:

1. „pred“ (primárna prevencia) – zahŕňa činnosti, aktivity a informácie o jednotlivých nástrahách kyberagresie, t. j. ešte pred ich výskytom v skupine. Súčasťou tejto fázy je: – naučiť žiakov bezpečne a zodpovedne využívať smartfóny, tablety, notebooky vrátane jednotlivých aplikácií, sociálnych sietí a internetu; – dodržiavať pravidlá internetu a jednotlivých sociálnych sietí – neporušovať vekové hranice, ktoré sú nastavené pri používaní sociálnych sietí, – oboznámiť s rizikami, ktoré sú spojené s online službami a dôsledkami kyberagresie; – viesť žiakov k uvedomeniu si, že obsah zavesený na internete je mnohokrát verejný a môže ho čítať ktokoľvek; – rozvíjať odolnosť/rezilienciu – schopnosť vyrovnávať sa so záťažou, prekážkami a nepríjemnými udalosťami v živote; – viesť žiakov k vytváraniu a udržiavaniu kvalitných priateľských vzťahov (predpokladom je spolupráca s rodinou a podnetné rodinné, ako aj blízke sociálne prostredie dieťaťa); – rozvíjať schopnosť získať si priateľov, požiadať o pomoc, zručnosť riešiť konfliktné situácie bez agresívnych prejavov správania; – naučiť žiaka rozoznať, pomenovať a vyjadriť svoje emócie a prežívanie.

2. „Počas“ (sekundárna prevencia)

– zahŕňa nasledujúce kroky: – ukončenie komunikácie s útočníkom; – zaistenie ochrany kontaktovaním operátora či administrátora siete; – zaistenie potrebných dôkazov; – zablokovanie útočníka – zablokovaním správ, zmenou nastavení, požiadanim správcu siete alebo administrátora sociálnych sietí o blokovanie; – voľbu opatrení, ktoré zodpovedajú závažnosti priestupkov; – rozvíjanie asertívneho správania žiaka. Každé dieťa disponuje istými stratégiami riešenia záťažovej situácie. Sú

determinované temperamentom, inteligenciou, skúsenosťami, ale i dobrým rodinným zázemím a spoločenským statusom, preto je dôležité poznať spôsoby riešenia záťažových situácií.

3. „Po“ (terciárna prevencia) – zahŕňa predovšetkým spoluprácu s ostatnými odborníkmi, ktorí sú nápomocní pri intervencii a realizácii profylaxie, a to predovšetkým sociálnymi pedagógmi, psychológmi, psychoterapeutmi, socioterapeutmi, ktorí jednak pomáhajú dieťaťu zvládnuť náročnú situáciu, v ktorej sa ocitol ako obeť, a v spolupráci s ostatnými posilňujú jeho sebaúctu, ale aj začlenenie a budovanie nových nekonfliktných vzťahov a priateľstiev. Za dôležité považujeme rozšíriť preventívne a intervenčné opatrenia na posilnenie vzťahov medzi rovesníkmi, rozvíjanie sebapoznania, sebaúcty a soft skills u žiakov, a tým neobmedzovať prevenciu iba na problematiku elektronickej rovesníckej agresie.

Príspevok vznikol v rámci projektu KEGA č. 014UKF-4/2021 (e-)Prevencia kyberagresie u generácie Z.

LITERATÚRA

ÁLVAREZ-GARCÍA, DOBARRO A NÚÑEZ, 2015. Validity and reliability of the Cyber-aggression Questionnaire for Adolescents (CYBA) Validez y fiabilidad del Cuestionario de Ciberagresión para Adolescentes (CYBA). *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, Volume 8, Issue 2, July 2016, Pages 69-77

OLAYA B.I. et al. 2019. Do young people with Asperger syndrome or intellectual disability use social media and are they cyber bullied or cyber bullies in the same way as their peers? *Psicothema*, 2019. <http://www.psicothema.com/pdf/4511.pdf>

HOLLÁ K. 2021. Riziká kyberšikanovania a sextingu a možnosti prevencie. Bratislava: NOC, 2021. Dostupné na: <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2021/07/Text-na-web-Holla-S.pdf>

KUDLOVÁ K. 2020. Program prevencie šikanovania pre jednotlivcov so špecifickými poruchami učenia v sekundárnom stupni vzdelávania: [Bakalárska práca.] / Nitra: PF UKF, 2020. 52 s.